

cyba dochází k jinému poznatku. Souhlasí s tím, že se v případě Pegidy nejedná o sociální hnutí osob, které jsou nespokojené a znepokojené, nýbrž že jde „o neobvyklé uskupení, o protestní hnutí, jemuž dominují muži a v němž se projevuje agrese, jehož členové se setkávají v pozoruhodném počtu, aby demonstrovali nenávisť vůči islámu“ (s. 152). Názory na Pegidu se v jednotlivých příspěvcích pohybují mezi těmito dvěma póly.

Knihu lze doporučit jako příspěvek k poznání různých aspektů fungování Pegidy. Její slabinou je sborníková podoba a zejména odlišná kvalita jednotlivých příspěvků, a to včetně jejich metodologického či terminologického ukotvení. Jde však o texty, které by neměly být přehlédnuty, pokud se věnujeme tomuto v současnosti bezesporu nejvýraznějšímu protestnímu hnutí v Německu. De facto můžeme říci, že v tomto svazku jsou obsaženy klíčové poznatky o Pegidě až do roku 2016. Také v tom je přínos této knihy.

Na druhou stranu způsobuje právě značná interdisciplinární roztržičnost jednotlivých příspěvků též častá opakování. Také v této recenzi tedy dospíváme k podobnému závěru, jako je tomu u některých jiných představení této publikace: méně by zde znamenalo více a prospělo by to větší obsahové kompaktnosti knihy.

Sociologická dimenze zde sice není zastoupena špatně, přesto by však konkrétnější zaměření příspěvků a společný metodologický rámec přispěly k větší přehlednosti a lepší orientaci v tak obsáhlé knize. Čtenář je za této situace přinucen si příslušné obsahové i metodologické „rozinky“ v knize nalézt a vybírat sám a hledá přitom ve značně neujednoceném prostředí. Obsahově by se navíc nabízelo větší propojení zejména politologických příspěvků se soudobým výzkumem sociálních a protestních hnutí. Příčiny jejich vzniku, jejich působnost, obsahové zaměření a úspěchy by nebylo špatné uvést i v komparativní perspektivě, ať už v případě jiných němec-

kých měst, v nichž k podobným protestům též dochází či docházelo, nebo naopak v některých jiných evropských městech a regionech, což se v případě tohoto recenzovaného sborníků bohužel neděje. Také postrádáme ukotvení Pegidy do současného studia populismu, resp. pravicového extremismu. To jsou jisté slabiny. Přesto jde o další významný informační zdroj o Pegidě, uskupení, které si stanovilo za cíl působit tak dlouho, dokud nezmizí problémy, kvůli kterým vzniklo. Zatím se mu to daří a obraz o tom podává také tato publikace.

Lukáš Novotný

Andrew Glencross: *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation*

Basingstoke, Palgrave Macmillan 2016, 84 s.

S ohledem na své následky (které jsou stále ještě obtížně predikovatelné) představuje referendum o setrvání země v Evropské unii, které se ve Velké Británii konalo 23. června 2016, jednu z nejvýznamnějších událostí posledních dekád. I rok a půl po svém konání navíc vzbuzuje velké emoce a kontroverze. Recenzovaná kniha Andrewa Glencrosse s názvem *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation*, jež vyšla v nakladatelství Palgrave v říjnu roku 2016, se problematikou referenda zevrubně zabývá. Její název odkazuje na Glencrossovo přesvědčení rezonující celým textem, podle něhož epochální rozhodnutí britských voličů, kdy se 51,9 % z nich rozhodlo hlasovat pro odchod z Evropské unie, učinilo z do té doby (pouze) hazardního rozhodnutí Davida Camerona osudovou chybu. Podle autora se jedná „o jeden z největších kiksů, kterých se britský ministerský předseda vůbec kdy v historii dopustil“ (s. 2). Glencross zdůrazňuje, že Cameron, kterého vlastní rozhodnutí delegovat v otázce brit-

sko-unijního vztahu odpovědnost na lid stálo premiérské křeslo, nic z toho ve chvíli, kdy vyhlásil plebiscit s úmyslem zvýšit šance své strany ve volbách a usmířit jednotlivé vnitrostranické frakce, nepředjímal. Právě naopak – byl si nadevše jistý, že referendum vyhraje. Jeho (dle mnohých přehnané) sebevědomí přitom vyvěralo mj. i z toho, že předtím „dokázal vyhrát“ jak všeobecné volby, tak dvě všelidová hlasování.

Recenzovaná publikace představuje stručnou, kvalitativně zaměřenou akademickou analýzu referenda, zejména pak jeho příčin, a to s akcentem na povahu přímé demokracie ve Velké Británii a problematiku euroskepticismu. Jako jedna z prvních přišla s hutným pojednáním o politických procesech, které k referendu vedly. Kniha si klade hned dvojí cíl: (1) osvětlit, jak vlastně vůbec došlo k tomu, že ostrovní království hlasovalo pro odchod země z Evropské unie; (2) rozhodnout implikace, jež toto rozhodnutí bude mít jak pro zahraniční, tak pro domácí politiku země (s. 2). Knihu lze považovat za ambiciózní projekt, který se rozprostírá napříč několika akademickými disciplínami: kromě politologie a mezinárodních vztahů je zde patrný i přesah do historie a ekonomie.

Publikace těží z erudice a širokého rozhledu svého autora Andrewa Glencrosse, který od ledna 2017 působí na katedře politologie a mezinárodních vztahů na Astonké univerzitě v britském Birminghamu (poté, co byl čtyři předchozí roky úzce spjat se Stirlingskou univerzitou ve Skotsku) a který je uznávanou autoritou v oblasti evropské integrace a evropských referend. Krom toho se stal i velmi plodným komentátorem britského referenda o setrvávání v EU a brexitu jako takového; v dané problematice se výtečně orientuje a publikoval v tomto kontextu již řadu statí, úvah a blogpostů.

Na první pohled může jeho útlá kniha čtenáře a čtenářky překvapit svým lehce nestandardním formátem. Je publikována

totiž jakož součást série Palgrave Pivot, která, dle slov nakladatele, umožňuje rychlé šíření studií středního rozsahu a poskytuje platformu pro propracovanější, avšak stále ještě přístupnou diskusi o emocemi jitrných tématech v důvěryhodném, autorizovaném formátu. Rozsah knih v rámci ediční řady Palgrave Pivot se pohybuje přibližně v rozmezí tří až šesti standardních časopiseckých článků (v celkové délce 25 000 až 50 000 slov). Do tohoto rozsahu hladce zapadá i Glencrossovo dílo, které celkově čítá 84 stran a odpovídá šesti článkům (některé z kapitol opravdu byly publikovány jako samostatné články, mj. i v časopise *Studia Diplomatica*). Publikace tak není klasickou monografií, ale kompilátem několika Glencrossových textů, a spíše než souvislý, ujednocený text připomíná monografický sborník dílčích, méně propojených textů. To však samo o sobě není na škodu, neboť autor využívá omezený prostor poměrně obratně.

S výjimkou stručného úvodu je kniha rozčleněna do pěti hlavních částí, přičemž všechny z nich disponují jednotnou strukturou: obsahují krátký abstrakt, klíčová slova i zřetelně definovaný úvod a závěr. Abstraktem a klíčovými slovy je opatřen i šestistránkový úvod, což působí poněkud nezvykle. Nechybí ani nezbytný jmenný rejstřík a seznam zkratk usnadňující orientaci v knize.

V první kapitole autor zkoumá kontinuitu britského euroskepticismu a nedávné referendum velmi trefně zasazuje do kontextu „čtyřicetileté debaty o neverenddu“ (jedná se o kompozitum vtipně kombinující slova *referendum* a anglický výraz pro „nikdy“, tedy *never*). Tím poukazuje na množství neuskutečněných plebiscitů o evropských záležitostech, o nichž se v zemi živě diskutovalo (a jež řada politiků, včetně premiérů a vůdců opozice, opakovaně slibovala), avšak jež se – z řady rozličných důvodů – nikdy nerealizovala. Britský přístup k evropské integraci je dle jeho mínění charakterizován pragmatismem a utili-

tarismem a postrádá jakýkoli patos i normativní závazek k evropskému ideálu stále užšího svazku (blíže viz též A. Glencross. „Why a British Referendum on EU Membership Will Not Solve the Europe Question.“ *International Affairs*, 2015, 91 (2): 303–331).

Druhá kapitola se soustředí na renegociace podmínek britského členství v EU pod taktovkou Davida Camerona s cílem porozumět tomu, proč vládní strategie nakonec ztroskotala. Jakkoli se totiž Cameron, po vzoru Harolda Wilsona, inspiroval identickou (a úspěšnou) strategií z 1. poloviny sedmdesátých let, v tomto případě se „zcela zásadně přepočítal“ (s. 32). Vzhledem k vysoké politizaci tématu vnitroujinní migrace (převážně ze zemí východní Evropy, zejména pak Polska) pomohla volba této strategie v konečném důsledku vydláždít cestu k tomu, aby voliči členství země v EU odmítli.

Ve třetí kapitole Glencross popisuje a rozebírá další „chyby“ a „promeškané příležitosti“, tentokrát v souvislosti s kampaní, jež referendu předcházela a jež měla na jeho výsledek stěžejní vliv. Patří k nim mj. skutečnost, že tábor *Remain*, tedy zastánci členství země v EU, v čele s Cameronom nedokázal identifikovat a komunikovat pozitivní argumenty pro setrvání v EU ani „diskutovat o britském podílu na utváření evropské integrace“ (s. 45), což Glencross názorně ilustruje na příkladu vzniku evropského zatýkacího rozkazu (s. 44–45). Věcně poukazuje na zásadní limity strategie postavené na poselství, jež pragmaticky akcentovalo zejména výčet ekonomických nevýhod plynoucích z opuštění ujednání jednotného trhu. Nejenže tato strategie naprosto ignorovala obavy občanů dotýkající se citlivého tématu identity, ale zároveň přispěla k absenci jakékoli výraznější pozitivní zprávy o evropské integraci, jejím významu a přínosu. Jak ukázal případ amerického prezidenta Baracka Obamy, jako neúspěšné se ukázaly být i vnější intervence ze zahraničí.

Čtvrtá kapitola se věnuje potenciálním politickým a ekonomickým důsledkům brexitu (zejména pak ve smyslu *policy*). Konkrétně se zabývá otázkou, jaká míra participace na jednotném trhu se jeví jako pravděpodobná, jaké těžkosti z toho budou vyplývat a jaké výzvy to přinese vnitřnímu ústavnímu nastavení Spojeného království. Z ekonomického hlediska bude brexit dle autorova mínění pro zemi devastující. Glencross zde rovněž plasticky předstírá a hodnotí následky brexitu pro britskou domácí a zahraniční politiku, přičemž zajímavě podotýká, že hlavní výzva pro britské politiky spočívá právě v tom, že se evropská otázka v současnosti stala jak domácí ústavní záležitostí, tak i problémem mezinárodních vztahů. Stručně se zde rovněž zaobírá skotskou otázkou (obyvatelé Skotska se, na rozdíl od Angličanů, v referendu jasně vyjádřili pro setrvání v EU), kdy Skotové interpretují výsledek referenda jako mandát k tomu uzavřít s EU vlastní dohodu.

Poslední kapitola, příznačně nazvaná „Rousseauova pomsta: politická filozofie brexitu“, zasazuje Cameronovo „referendové pokušení“ do kontextu postdemokratického dilematu západních demokracií. Pohlíží na něj prizmatem politické teorie s tím, že zkoumá tenzi uvnitř distinkcí Jeana-Jacquesa Rousseaua mezi lidem coby pravým suverénem a vládou jakožto jeho zástupcem. Viděno touto optikou bylo referendum pokusem, jak uklidnit rostoucí strach z toho, že názor lidu je v evropských záležitostech ignorován.

Od doby konání referenda se objevila řada textů pojednávajících o potenciálních příčinách jeho výsledků (i příčinách referenda jako takových). Většina dosavadních analýz inklinuje k identifikaci hluboce zakořeněných sociálních determinantů, které zapříčinily jeho výsledek. Andrew Glencross vychází z jiné premisy, když tvrdí, že na „hlasování o brexitu nebylo nic nevyhnutelného“ (s. 35). V narativu knihy se rýsují tři principiální důvody, kvůli nimž

britští voliči hlasovali pro odchod své země z EU. Jsou jimi imigrace, britský excecionalismus (tedy vědomí vlastní výjimečnosti či nadřazenosti) a politická nerovnost. Tyto faktory jsou ve svém explanačním potenciálu dle Glencrosse minimálně stejně důležité jako sociální determinanty. Rozhodující roli v referendu sehrála v jeho pojetí zejména problematika imigrace. Renegociace vedené Davidem Cameronem tak byly v konečném důsledku již od samého počátku předurčeny k neúspěchu, neboť to byl samotný počet nových migrantů *per se*, nikoli jejich přístup k benefitům, který příživoval protievropské hlasy (s. 31–32). Předreferendová kampaň zároveň vykazovala řadu inherentních limitů, které ji pevně svázaly s britským excecionalismem, jenž se manifestoval několika způsoby. Ostatně již samotná debata o *neverendum* (a tím de facto i referendum jako takové) přímo vyplývá z „účetnického nastavení mysli“ (s. 8), které je pro zemi ve vztahu k jejímu členství v „klubu“ EU typické a které se v mnoha ohledech odlišuje od kontinentálních variant euroskepticismu. Ve Velké Británii totiž koexistuje elitní verze euroskepticismu bok po boku s populismem vycházejícím ze zdola (*bottom up*), jehož tradičním nositelem bývají v západní Evropě oportunistické politické strany (s. 2). Glencross opakovaně zdůrazňuje, že rezervovaný postoj (přerůstající místy až v nepřátelství) vůči EU je na rozdíl od jiných srovnatelných evropských zemí živěn „neoliberální elitou s vlivným napojením na média“ (s. 40). Je to právě ona „elitní verze euroskepticismu“, jež do značné míry nese zodpovědnost za „tendenční pokrývání evropských témat“, které v evropských záležitostech vedlo a vede „k trvalému informačnímu deficitu mezi britskými voliči“ (s. 18; obdobně též s. 2). Tyto argumenty jsou podpořeny analýzou voličského chování ve srovnatelných (ovšem otázkou je, do jaké míry skutečně srovnatelných) referendech o konkrétních evropských smlouvách konaných v jiných členských zemích. Au-

tor tak překládá výrazně politické vysvětlení brexitu, které je erudované, avšak nečiní si nárok být vyčerpávající.

Jako pomyslná červená niť se knihou dále linou poukazy na paradoxní (až ironické) konsekvence referenda, resp. na zásadní kontradikci mezi záměrem, který vedl k jeho vyhlášení, a finálním výsledkem. Pro ilustraci uvedme několik z nich. Britská konzervativní vláda, která se zavázala k opuštění EU, se nyní snaží zachovat takřka všechny politiky, z nichž Velká Británie coby členský stát profituje, nicméně pro Brity v poněkud méně výhodné formě. Hlasování směřované mj. i proti globalizaci v konečném důsledku posílilo vládu v návrzích mířených k zásadní deregulaci a liberalizaci obchodu. Labourističtí voliči pomohli zajistit (zdanlivě trvalou) konzervativní většinu. Ještě hlubší rozpory se dle Glencrosse skrývají v novém stylu politiky charakterizovaném deziluzí z politického establishmentu a naivní populistickou vírou v to, že referenda jsou nejdemokratičtější ze všech forem rozhodování. Politici se navíc budou moci zbavit odpovědnosti za negativní aspekty odchodu země z EU a místo toho svěst vinu na veřejnost. Konečně, autor knihy upozorňuje na to, že ačkoli o odchodu země z EU rozhodla vůle lidu, konkrétní podmínky tohoto odchodu nyní vyjednávají jeho zástupci.

Namíste pochopitelně zůstává otázka, má-li pro čtenáře a čtenářky smysl tuto knihu nyní číst vzhledem k přelomovým událostem, které se ve vzájemném vztahu mezi Velkou Británií a EU odehrály až po jejím vydání. Z pohledu autorky této recenze jednoznačně ano. Ačkoli mohou některé teze působit neaktuálním dojmem (nejnáčtylnější k tomu podlehnout informační zkáze je kapitola čtvrtá, která se zabývá následky brexitu, a je tudíž ze své podstaty výrazně hypotetická – tím spíše, že byla sepsána pouhých pár měsíců po konání referenda), představuje kniha užitečný, nadčasový a historicky citlivý příspěvek do diskuze o události, resp. spíše procesu, který

je bezprecedentní nikoli pouze v britském vnitropolitickém měřítku, nýbrž rovněž v tom celoevropském.

Celkově vzato tedy knihu hodnotím jako zdařilý počín, který srozumitelnou formou a v relativní ucelenosti (přesto zdaleka ne úplnosti) zpracovává vysoce relevantní, aktuální a nosné téma. Síla této publikace spočívá v tom, že vhodně kombinuje teoretické a analytické perspektivy. Ačkoliv práce není jednotným celkem, jednotlivé kapitoly působí koherentně a systematicky zachycují dílčí témata. Jako čtenářka oceňuji i velké množství ilustrativních příkladů jak historického, tak politického rázu i autorovu schopnost dostat se poměrně rychle k jádru věci. Kniha je navíc psána velmi čtivou a přístupnou angličtinou. Ke čtenářské potěše je pro autorův styl příznačný typický britský *understatement* (tedy jakýsi zjemněný, ztlumený popis reality charakteristický především pro Brity) a (místy) lehká ironie.

Co se výhrad vůči recenzované práci týká, vzhledem k tomu, že je v ní obsáhlé a mnohvrstevné téma zpracováváno na velmi omezeném prostoru, autor místy nevyhnutelně klouže po povrchu a nezachází do potřebné hloubky. Čtenáři či čtenářky, kteří se s britskou politikou teprve seznamují a nedisponují potřebnými kontextovými znalostmi, mohou být v některých případech uvedeni do rozpaků. V celé knize se nenachází ani jedna poznámka pod čarou či vysvětlivka, ačkoli některé argumenty by nesporně zasloužily bližší přiblížení. Když kupříkladu na s. 8 Glencross tvrdí, že britský excecionalismus vysvětluje, proč se v roce 2016 konalo referendum o setrvání v EU právě ve Spojeném království, a nikoli v jiném členském státě EU, nabízelo by se uvést alespoň krátkou poznámku naznačující důvody, proč ostatní euroskeptická hnutí svých cílů (zatím) nedosáhla.

Někteří čtenáři a čtenářky mohou rovněž pochybovat o vyváženosti předmětné publikace. Glencross v knize totiž explicit-

ně vystupuje jako odpůrce přímé demokracie (a rovněž, dodejme, coby zastávce setrvání země v EU) a celou knihou se tak nese zřetelný podtón kritiky, ba až odsouzení instrumentu referenda. Uchylovat se k přímé demokracii ve Spojeném království jakožto „zemi parlamentní suverenity“ (s. 72) je podle něj osudově chybné. Natožpak v tak komplexní ústavní záležitosti, jakou členství v Evropské unii je (jeho názorový postoj se však nemění ani v případě schvalování mezinárodních smluv). Přímé hlasování podle něj podporuje britský nacionalismus způsobem, který je v příkrém rozporu s britskou tradicí parlamentní zastupitelské demokracie. Jakkoli pro vládu použití tohoto prvku přímé demokracie může být výhodné a pohodlné, jedná se o snadno zneužitelný nástroj, jenž se lehce stává obětí politického manévrování. Podle Glencrosse bude zapotřebí značné diplomatické, ústavní, ale i politické vynalézavosti, aby se důvěra v britskou zastupitelskou demokracii opět obnovila.

Krom toho by se v knize jistě nabízelo i prostor pro větší propojenost a vzájemnou návaznost jednotlivých kapitol. Absenci konzistentní linky podtrhuje i fakt, že publikaci schází závěr, a ucelené shrnutí je tak ponecháno na iniciativě čtenáře či čtenářky. V knize rovněž postrádám alespoň stručný nástin dosavadního stavu bádání o daném tématu. Krom toho je Glencrossova práce až na několik výjimek prosta grafických pomůcek, které by v některých pasážích pomohly čtenářům a čtenářkám lépe se zorientovat v analyzované problematice. Celkově obsahuje pouze tři grafy, avšak osobně bych jich uvítala určitě více. Pasáže týkající se geografického rozložení výsledků referend v letech 1975 a 2016 pak vysloveně volají po zakomponování mapky.

V neposlední řadě lze knize vytknout i drobná formální pochybení. V celkovém kontextu se samozřejmě jedná o marginální problémy, které však nicméně svědčí o tom, že byl rukopis patrně dokončován ve spěchu. Co mi však při práci s knihou

skutečně vadí, je fakt, že bibliografické citace v textu nejsou v drtivé většině případů opatřeny čísly konkrétních stránek. U internetových zdrojů je to pochopitelné, zde však upřesňující čísla stránek standardně schází i v případě odkazů na knihy či časopisecké články.

Navzdory těmto nemnohým, dílčím výtkám lze závěrem konstatovat, že Glencrossova kniha představuje fundovaný, obsahově přínosný a zároveň čtenářsky poutavý text, který je navíc rozkročen mezi vícero oborů. Publikaci tak lze vřele doporučit každému, kdo se zajímá o problematiku brexitu a vztah ostrovního království a EU obecně a usiluje o hlubší porozumění celému procesu. Více užítku však přinese těm, kteří jsou s reáliemi britské politiky již alespoň částečně obeznámeni.

Monika Brusenbauch Meislová

Paul Veyne: *Foucault, jeho myšlení, jeho osobnost*

Praha, Filosofia 2015, 208 s.

V roce 2008 ve Francii spatřila světlo světa kniha, která na svůj zrod čekala dvacet let, a po sedmi letech od svého prvního vydání se dostala do rukou také českým čtenářům. Kniha, odkrývající v pestrých, a přesto srozumitelných obrazech témata viděná specifickou perspektivou, která může být – a také byla – provázána mnohými neporozuměními. Michel Foucault, který je originálním způsobem nabídnul čtenářskému světu, od tematiky ustavování pojmu šílenství až po analýzy vybraných období dějin sexuality, nezůstal rozhodně u jednoduchých popisů, ale v duchu tehdejší generace filosofů bouřících se proti strohým akademismům se nebál místy přejít až k výpovědím v básnickém stylu.

Paul Veyne, autor této knihy, kterou není jen tak lehké onálepkovat jako biografii, je v českém prostředí znám textem *Jak se píšou dějiny?* (česky Červený Kostelec: Pavel

Mervart 2010), ve kterém se objevuje rovněž dodatek o Michelu Foucaultovi. Sám je význačný historik římské antiky, provokativní myslitel a čestný profesor Collège de France. Svou netradiční biografií *Foucault, jeho myšlení, jeho osobnost*, kterou vydalo nakladatelství Filosofia, Veyne zůstává u *foucaultovského jazyka*, ale zároveň ho dokáže tlumočit a dostává se i za něj ve svých vlastních popisech a mezihrách, které tak tvoří originální dílo. Stojí za přečtení jak pro „novice“, pokoušejícího se podstoupit iniciaci s Foucaultovými texty, tak i pro toho, kdo má za sebou řadu Foucaultových knih, jeho biografii od Didieria Eribona nebo jiné další tituly věnující se osobnosti, dílu a myšlení francouzského myslitele. Jeho přítel a filosofický spoludebatér Gilles Deleuze řekl, že jednou bude 20. století nazváno Foucaultovým, což mu on sám rovněž oplatil.

„To přece není sociolog!“ mohli by vykřiknout mnozí a stejně tak o Foucaultovi tvrdit, že nebyl antropolog, historik, politolog ani filosof. Jistě by měli částečně pravdu, ale nejde zapřít, že všechny tyto disciplíny Foucault – a někdy dosti výrazně – ovlivnil. Toho, čím Foucault nebyl, a přesto s tím jeho dílo souviselo, je jistě celá řada. Nebyl strukturalista ani postmodernista, relativista ani historicista, myslitel roku '68, jehož hvězda by vyhasla spolu s tímto revolučním rokem, celoživotní marxista či maoista nebo nepřítel lidského subjektu. Nebyl ani ďábel, o čemž byla přesvědčena řada jeho současníků děsících se jeho ostře kritického přístupu k dobové morálce a normalitě nebo domněle univerzálním pravdám. Čím především tedy Foucault byl? Na tuto otázku můžeme najít ve Veynově knize řadu navzájem provázaných a prostupujících se odpovědí.

Paul Veyne nám především ukazuje následníka skeptické tradice a spolu se skeptiky je například představen jako ten, který nepochybuje o tom, že zvířata mají *duši*. Foucaulta nechává rokovat ve společnosti myslitelů, jako byli Pyrrhón z Élidy,